

Marta Drabczuk

Wyzwania dla gospodarki ukraińskiej w czasie agresji rosyjskiej (cz. 1)

Wojna rosyjsko-ukraińska powoduje ogromne straty ludzkie i materialne oraz wywołuje kolejne kryzysy. Trzy miesiące działań zbrojnych skutkują nieodwracalnymi zniszczeniami. Pogłębia się recesja gospodarcza. Osłabiona przez dwuletnią pandemię koronawirusa gospodarka ukraińska kumuluje wszystkie środki w celach obronnych, a dodatkowo mierzy się z wyhamowaniem reform i inwestycji, blokowaniem eksportu i importu oraz rosnącą inflacją. Wprowadzane są tymczasowe rozwiązania ustawodawcze, jednak najważniejsza pozostaje zewnętrzna pomoc finansowa, szczególnie w zakresie wsparcia walki z agresorem oraz przyszłej odbudowy państwa.

Kondycja finansów publicznych Ukrainy. Według premiera Denysa Szmyhala ogólne straty spowodowane przez wojnę przekroczyły 1 bln USD i wciąż rosną. Jednak realne szacunki wahają się w przedziale między 564 a 600 mld USD. Wartość ta uwzględnia straty zarówno bezpośrednie: zniszczona infrastruktura drogową, kolejową i lotniczą (119 mld USD), infrastruktura cywilna, w tym 10 mln m² mieszkań, 200 tys. samochodów, mienie ok. 5 mln osób (90,5 mld USD), utracone zyski i zaniechane inwestycje bezpośrednie (54 mld USD), zniszczone przedsiębiorstwa, które już nie wznowią działalności (80 mld USD), jak i pośrednie: zniszczony potencjał przemysłowy, który spowoduje spadek PKB w kolejnych latach, odpływ siły roboczej, wydatki obronne (160 mld USD). Według obliczeń Ministerstwa Finansów, każdy dzień wojny kosztuje gospodarkę ukraińską ok. 2 mld USD, natomiast zdaniem MFW, Ukraina potrzebuje wsparcia na poziomie co najmniej 5 mld USD dziennie. Rząd przeorientował budżet na cele wojskowe i realizację najpotrzebniejszych wydatków socjalnych. Aby utrzymać równowagę systemu finansów publicznych, zmniejszono wydatki rządowe o 6 mld USD. Mimo że w lutym-marcu wpłynęło ok. 93% zaplanowanych środków, z czego 30% (32,5 mld UAH) stanowiły dywidendy przedsiębiorstw państwowych, to w kwietniu-maju dochody budżetowe zmniejszyły się prawie dwukrotnie w porównaniu z poziomem przedwojennym. W niesprzyjających warunkach firmy wciąż realizują plan podatkowy. Natomiast zakłócenia wymiany handlowej spowodowały obniżenie wpływów do budżetu z tytułu opłat celnych. Państwo celowo zrezygnowało z poboru ceł i podatku VAT. Urzędy celne kontynuują działalność, aby pomoc humanitarna, broń i żywność mogły bez przeszkód docierać na Ukrainę.

Dzięki 5,4 mld USD wsparcia (w tym 801 mln USD w grantach), otrzymanego od partnerów zagranicznych od lutego do kwietnia 2022 r., zapewniono obsługę rosnącego zadłużenia publicznego. Według prognoz ministra finansów Serhija Marczenki wpływy budżetowe za okres maj-czerwiec 2022 r. będą mniejsze o 45-50% od tych zaplanowanych w budżecie, a w perspektywie najbliższych kilku lat bez zaangażowania środków zagranicznych pochodzących z dotacji – przy rosnących potrzebach finansowania skutków przedłużającej się wojny (w kwietniu i maju deficyt budżetowy wzrósł z 2,7 mld USD do 5-8 mld USD) – stabilny harmonogram spłaty długu będzie niemożliwy. Dług publiczny za styczeń-kwiecień 2022 r. wyniósł 284 mld UAH (z czego 39% to zadłużenie zagraniczne), czyli o 56,2% więcej, niż planowano przed wojną. Stanowi to ok. 62% PKB, a będzie jeszcze więcej, gdyż w 10 obwodach dotkniętych działaniami wojennymi wytwarzano przed wojną ok. 50% PKB. W pierwszym kwartale 2022 r. przewiduje się zmniejszenie PKB o 16%, a do końca roku – o 45% (Ministerstwo Finansów Ukrainy i Bank Światowy).

Biznes ukraiński w czasie wojny. Narodowy Bank Ukrainy ocenił, że od rozpoczęcia wojny ok. 30% przedsiębiorstw wstrzymało produkcję, ok. 45% pracuje tylko częściowo. Przedsiębiorstwa pomimo ciągłego zagrożenia ostrzałami i bombardowaniami wracają do normalnego trybu funkcjonowania na terenach zarówno atakowanych, jak i tych względnie bezpiecznych. Według stanu na 26 kwietnia 2022 r., zgodnie z sondażem Europejskiego Stowarzyszenia Biznesu (EBA), 14% firm wznowiło działalność produkcyjną bądź usługową. Tylko 3% nie ma środków na przetrwanie na rynku. Najbardziej ucierpiały te sektory gospodarki, w których niemożliwe było przejście na pracę

zdalną lub szybka relokacja procesów firmowych. Najlepiej do warunków wojennych przystosowały się firmy informatyczne, zachowując 95% wolumenu kontraktów, a 77% firm pozyskało nowych klientów w czasie wojny.

W celu zwiększenia aktywności gospodarczej, Ministerstwo Gospodarki Ukrainy wraz z Państwową Służbą Regulacyjną oraz Urzędem ds. Rozwoju Przedsiębiorczości i Eksportu podjęło się opracowania mapy drogowej rozwiązywania krytycznych problemów biznesowych. W czasie stanu wojennego (przedłużonego do 23 sierpnia 2022 r.) rząd znacznie uprościł warunki rejestracji i prowadzenia działalności gospodarczej, gdyż straty małego i średniego biznesu w ciągu 3 miesięcy szacowane są na ok. 80 mld USD, a spadek ich aktywności przełoży się na spadek PKB o 21%.

Najbardziej z powodu wojny ucierpiały mikro i małe przedsiębiorstwa (często rodzinne), które bez wsparcia mają nikłe szanse na wznowienie działalności. UE we współpracy z rządem niemieckim, Ministerstwem Cyfrowej Transformacji Ukrainy, Ministerstwem Gospodarki oraz Biurem ds. Rozwoju Przedsiębiorczości oraz Eksportu uruchomiła mechanizm udzielania im od 13 maja 2022 r. pomocy natychmiastowej (mikrogranty o równowartości 4 tys. EUR za pośrednictwem aplikacji Dija). W pierwszym pilotażowym etapie uczestniczy 300 takich przedsiębiorstw, dostarczających podstawowe towary i usługi dla mieszkańców oraz Sił Zbrojnych Ukrainy w obwodach objętych działaniami wojennymi.

Dodatkowo Ministerstwo Gospodarki uruchomiło specjalny program rządowej relokacji biznesu z terenów objętych działaniami wojennymi do obwodów względnie bezpiecznych. Do 12 maja 2022 r. wpłynęło ponad 1,5 tys. wniosków o relokację, z czego 510 firm już przeniosło swoją działalność. W większości są to przedsiębiorstwa produkcyjne, 303 z nich wznowiły działalność w nowym miejscu, 50 finalizuje montaż wyposażenia, sprzętu i komunikacji, a 192 zakończyły proces przygotowania do transportu. Mogą one liczyć na wsparcie rządowe w zakresie poszukiwania lokacji, adaptacji (m.in. poszukiwanie źródeł surowców, rynków zbytu produkcji czy dobór kadr), logistyki w przeprowadzce (przy współpracy z Ukrzalizniacją czy Ukrpoczta). Przedsiębiorstwa, które zdecydowały się samodzielnie opuścić obwody wschodnie, otrzymają rekompensatę finansową.

Wyzwania eksportowe. Wojna nie tylko zmieniła warunki funkcjonowania przedsiębiorstw, ale także spowodowała zatrzymanie eksportu. Zmniejszyły się zdolności wytwórcze ukraińskiego przemysłu i rolnictwa, wprowadzono ograniczenia dla eksportu produktów spożywczych, zablokowano porty na Morzu Czarnym. Działalność zawiesiły największe zakłady przemysłowe, które były zlokalizowane na Donbasie. Według szacunków MFW spadek produkcji wskutek rosyjskiej agresji w skali rocznej wyniesie ok. 25-30%.

Ogromne straty poniósł przemysł metalurgiczny, który przed inwazją rosyjską był źródłem największych dochodów z eksportu Ukrainy. Według Państwowej Służby Statystycznej w 2021 r. Ukraina wyeksportowała metale żelazne o wartości 13,95 mld USD, czyli o 81,4% więcej niż w 2020 r. Żeliwo z Ukrainy eksportowano do USA, Włoch i Turcji, ZEA i Hiszpanii, żelazostopy – do Turcji, Włoch, Chin, metale sproszkowane – do państw UE. Po trzech miesiącach wojny aktywa metalurgiczne skurczyły się o 30%, a straty wyniosły 6,7 mld USD. Azowstal, druga co do wielkości huta stali, która stała się symbolem obrony Mariupola, została zniszczona, podobnie jak Mariupolski Zakład Metalurgiczny, Kryworizstal (obecnie ArcelorMittal Krzywy Róg), Dnieprospetsstal, Zaporoskie Zakłady Żelazostopów, Zaporizkoks. Rosja zbombardowała także zakłady przemysłu samochodowego Zaporoskie Zakłady Samochodowe (ZAZ) oraz zakład przemysłu lotniczego Antonow, jak również rafinerie, składy paliw i nawet pojedyncze stacje benzynowe, co przełożyło się na kryzys paliwowy na Ukrainie.

Ofiarą działań rosyjskich stało się także rolnictwo ([„Komentarze IES”, nr 575](#)). Ukraina to największy na świecie eksporter oleju słonecznikowego i jeden z czołowych producentów pszenicy, kukurydzy i rzepaku. Produkcja rolno-spożywcza stanowi kluczową kategorię w jej eksporcie – w 2021 r. przyniosła 27,8 mld USD, czyli 44% przychodów z eksportu. Rosja celowo dążyła do zakłócenia kampanii siewnej na Ukrainie oraz blokowania eksportu pszenicy i kukurydzy. Około 13% terenów rolnych w obwodach charkowskim, ługańskim, donieckim, zaporoskim i chersońskim jest zaminowanych. Do maja 2022 r. przedsiębiorstwa rolne zasiały ok. 70% planowanych powierzchni. Rząd uruchomił specjalny program pożyczek ulgowych, aby pomóc sektorowi rolnemu w przetrwaniu. Nie gwarantuje to jednak zysków ze względu na niepewność co do eksportu, kryzys paliwowy, możliwe ostrzały i niszczenia upraw oraz plonów.

Ukraiński przemysł powoli dostosowuje się do warunków wojennych. Zmniejszył się jednak nie tylko wolumen produkcji, ale i możliwości transportu. Około 60-70% eksportu tak metali, jak i zbóż odbywało się przez zablokowane porty w Odessie, Piwdennym, Mikołajewie i Czarnomorsku. Obecnie szuka się nowych możliwości transportu kolejowego i lądowego. Podczas wojny głównym kanałem transportowym pozostaje kolej, która przewiozła ok. 3,9 mln ton towarów, ale zasoby i wydajność kolei są zbyt małe w stosunku do potrzeb eksportowych. W marcu 2022 r. eksport artykułów rolnych zmalał o 25%, a eksport metali niemal wyhamował. Niewyeksportowane towary będą generować straty dla budżetu Ukrainy, dlatego też podejmowane są próby eksportu drogą lądową i przez porty partnerów zagranicznych (Konstanca w Rumunii, Warna w Bułgarii, Kłajpeda na Litwie). Blokada portów oraz niebezpieczeństwo piractwa przynoszą dziennie 170 mln USD strat dla gospodarki Ukrainy. W celu wsparcia gospodarki ukraińskiej UE, Kanada, Wielka Brytania i USA zdecydowały się na zniesienie ceł importowych na ukraińskie produkty przemysłowe, cła wwozowe na owoce i warzywa, a także cła antydumpingowe i środki ochronne na import stali na okres jednego roku.